

Saavutettavuus ja lainsäädäntö

Mikä on ajankohtaista 2019?

Seminaari korkeakoulujen kirjastoille 30.1.2019

Kirsi Yläne, saavutettavuusasiantuntija, Celia

Sisältö

- Käsitteistä ja niiden käytöstä
- Lainsäädännöstä
 - YK:n vammaissopimus
 - Yhdenvertaisuuslaki
 - Saavutettavuusdirektiivi ja laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta
 - Esteettömyysdirektiivi
 - Tekijänoikeuslain muutos

Käsitteistä

Esteettömyys vai saavutettavuus? 1/2

- Esteettömyys-sanaa käytetty etenkin rakennetusta ympäristöstä
 - [Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä 241/2017](#) tuli voimaan 1.1.2018
- Saavutettavuus-sanaa käytetään verkkopalvelujen yhteydessä
 - [Verkkosisällön saavutettavuusohjeet](#)
(Web Content Accessibility Guidelines eli WCAG)
WCAG 2.0 käännetty suomeksi v. helmikuussa 2011

ISA-symboli

Lähde: www.esteeton.fi

Accessible Icon
Project

Esteettömyys vai saavutettavuus? 2/2

- EU:ssa kaksi aiheeseen liittyvää direktiiviä:
 - Saavutettavuusdirektiivi (Web Accessibility Directive)
 - Esteettömyysdirektiivi (European Accessibility Act)
- Selkeyden vuoksi on hyvä tarkentaa, mistä puhuu.
- Saavutettavuudellakin eri puolia:
 - tekninen saavutettavuus
 - kognitiivinen saavutettavuus
 - sosiaalinen saavutettavuus

Lainsäädäntöä

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 1/2

Suomessa voimaan 10.6.2016

- 9. artikla: Esteettömyys ja saavutettavuus
"yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, mm. tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla."

*YK:n yleissopimus
vammaisten
henkilöiden
oikeuksista ja
sopimuksen
valinnainen
pöytäkirja*

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2/2

- 24. artikla: Koulutus

” vammaisille henkilöille annetaan syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus yleiseen kolmannen asteen koulutukseen”

[YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista \(pdf\)](#)

Yhdenvertaisuuslaki

- Tuli voimaan vuoden 2015 alussa
- 6 § Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta
- 15 § Kohtuulliset mukautukset vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi

”Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla.”

Saavutettavuusdirektiivi

- Saavutettavuusdirektiivi eli [Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta](#) joulukuussa 2016
- Vaatimuksen viedään kansalliseen lainsäädäntöön
- Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta vuoden 2019 alkupuolella voimaan
 - [Hallituksen esitys laista ja sen käsittely eduskunnassa](#)
- Koskee valtion ja kuntien viranomaisia, yliopistoja ja korkeakouluja

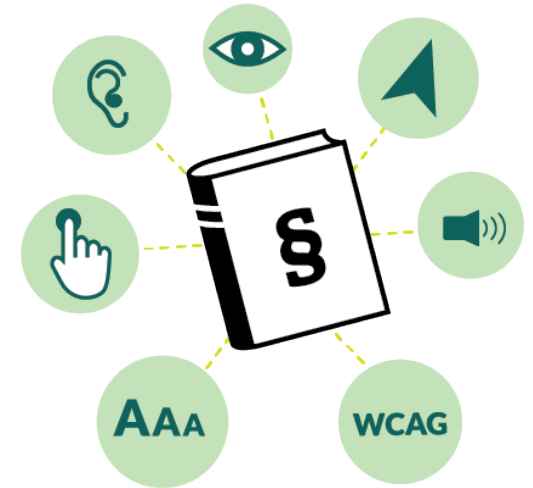
Esteettömyysdirektiivi

- Joulukuussa 2015 julkaistiin ehdotus EU:n esteettömyyssäädöksestä (European Accessibility Act). Euroopan parlamentti hyväksyi syyskuussa 2017. Käsittelyssä komissiossa.
- Ei ole varmaa, milloin tulee voimaan.
- Koskee tuotteita ja palveluita
 - Lippuautomaatit
 - Audiovisuaaliset mediapalvelut
 - E-kirjat ja e-kirjojen lukulaitteet
 - Verkkokauppa
- Koskee EU:ssa toimivia yrityksiä
 - E-kirjojen kustantamot
 - E-kirjojen myyjät

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta

- Saavutettavuusdirektiivin vaatimukset kansallisessa lainsäädännössä
- Digitaalinen palvelu on verkkosivusto tai mobiilisovellus
 - Verkkotunnuksella yksilöitävä digitaalinen tietosisältö, esim. <https://hamk.finna.fi/>
 - Mobiililaitteilla käytettävä sovellusohjelmisto
- Käytännössä edellytetään WCAG 2.1 -ohjeistuksen tasojen A ja AA noudattamista

Saavutettavuus laissa

- *"saavutettavuudella* [tarkoitetaan] periaatteita ja tekniikoita, joita on noudatettava digitaalisten palvelujen suunnittelussa, kehittämisessä, ylläpidossa ja päivittämisessä, jotta ne olisivat paremmin käyttäjien, erityisesti vammaisten henkilöiden, saavutettavissa”
- Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, 2 § (HE)

(jatkuu)

- "Palveluntarjoajan on varmistettava digitaalisten palvelujensa sisältöjen havaittavuus ja ymmärrettävyys sekä käyttöliittymien ja navigoinnin hallittavuus ja toimintavarmuus saavutettavuusvaatimusten mukaisesti."
 - Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, 7 § (HE)

Mitä sisältöjä laki koskee?

- Verkkosivustoja (html-sivut)
- Verkkoon linkitettyjä "toimisto-ohjelmilla tuotettuja" dokumentteja
 - PDF
 - Microsoft Office -asiakirjat: Word, Excel ja PowerPoint
 - Avoimen lähdekoodin vastaavat asiakirjat (OpenOffice, LibreOffice)
- Verkossa täytettävät ja lähetettävät lomakkeet
- Videot, jotka on taltioitu ja sisällytetty verkkosivuille
 - Tekstitys 14 vuorokauden kuluessa julkaisusta
- Äänitiedostot
- Mobiilisovellukset

Mitä sisältöjä EI laki koske?

- Ennen 23.9.2018 julkaistuja pdf-, Word- yms. dokumentteja
 - Paitsi jos tiedostoja tarvitaan henkilön etujen, oikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamiseen
- "Kolmannen osapuolen sisältöä", esim. e-kirjat
- Suoria videolähetyksiä
- Karttapalveluja
 - Kerrottava kuitenkin oleelliset tiedot, esim. kirjallinen kuvaus siitä, miten julkisilla kulkuvälineillä pääsee kirjastoon

Siirtymäajat

- Uudet sivut, jotka julkaistu 23.9.2018 jälkeen, kuntoon viimeistään 23.9.2019
- Vanhat sivut, julkaistu ennen 23.9.2018, kuntoon viimeistään 23.9.2020
- Mobiilisovellukset viimeistään 23.6.2021

Huomaa

- Lakia "sovelletaan digitaalisissa palveluissa oleviin toimisto-ohjelmien tiedostomuotoihin, jotka on julkaistu 23 päivän syyskuuta 2018 jälkeen."
- Siis kaikki 23.9.2018 jälkeen julkaistut pdf-, PowerPoint- ja Word-tiedostot pitää tehdä saavutettaviksi viimeistään 23.9.2020!

Kohtuuton rasite

- Palveluntarjoaja voi poiketa saavutettavuusvaatimuksista vain, jos se **ennakkoon tehdyn** saavutettavuusarvioinnin perusteella voi osoittaa vaatimusten toteuttamisen aiheuttavan sen toiminnalle kohtuuttoman rasitteen.
- Mutta: Kohtuuttomaan rasitteeseen ei voitaisi vedota koko digitaalisen palvelun osalta, vaan ainoastaan niiden **palvelun osien osalta**, joiden toteuttaminen saavutettaviksi olisi vaikeaa. Kohtuuttomaan rasitteeseen ei voida vedota kuin ajallisesti rajattu aika.

Saavutettavuusseloste

- Palveluntarjoajan on ylläpidettävä saavutettavuusselostetta
 - selvitys siitä, mitkä palvelun osat eivät ole saavutettavia ja miksi
 - ohjeet siitä, miten palvelun käyttäjä voi saada tiedot tai palvelun vaihtoehtoisella tavalla, jos palvelussa on osia, joka eivät ole käyttäjän saavutettavissa
 - sähköinen yhteystieto, johon palvelun käyttäjä voi lähettää saavutettavuuspalautteet
 - linkki valvontaviranomaisen verkkosivustolle, jossa palvelun käyttäjä voi tehdä saavutettavuuskantelun tai -valituksen.
- Tässä on tekeillä suomenkielinen malli.

Valvontaa

- Valvontaviranomainen
 - Neuvoo ja ohjeistaa palveluntarjoajia
 - Huolehtii, että standardit ovat tarjolla suomeksi ja ruotsiksi
 - Valvoo ja tarkistaa saavutettavuusvaatimusten noudattamista
 - Raportoi Euroopan komissiolle
- Aluksi tehtävää hoitaa Etelä-Suomen AVI, vuodesta 2021 Valtion lupa- ja valvontavirasto Luova
- Tulossa vuoden 2019 alkupuolella sivusto:
www.saavutettavuusvaatimukset.fi

Mitä pitäisi tehdä?

- Selvittää, kuinka hyvin kirjaston verkkosivut ja mahdolliset muut verkkopalvelut noudattavat WCAG 2.1 -vaatimuksia.
- Varmistaa, että verkkosivujen julkaisualusta tukee saavutettavuutta.
- Tietää, että osa opiskelijoista voi hyödyntää ja käyttää apuvälineitä.
- Varmistaa oma osaaminen
 - Osa käyttää verkkosivujen julkaisualustan saavutettavuutta tukevia toimintoja
 - Osa tuottaa saavutettavia pdf-, Word- tai PowerPoint-tiedostoja
 - Osa tuottaa saavutettavia videoita
- Ohjeistaa kaikkia sisällöntuottajia noudattamaan saavutettavuusvaatimuksia.
- Varmistaa, että oppimisalustoille tuotetut sisällöt ovat saavutettavia.

Lisätietoja

- Celian tuottama ohjesivusto www.saavutettavasti.fi
- [Papunetin Saavutettavuussivusto](#)
- Erityisesti viestijöille ja sisällöntuottajille [Ymmärrän!-seminaarin esitykset](#) (PowerPointit ja videotallenteet ilman tekstitystä)

Tekijänoikeuslain muutos

Miten se koskee kirjastoja?

Tekijänoikeuslain muutos

- Taustalla Marrakeshin sopimus julkaistujen teosten saatavuuden helpottamisesta sokeiden, heikkonäköisten tai muulla tavoin lukemisesteisten hyväksi
- EU-direktiivi 2017/1564 eli ns. Lukemisestedirektiivi
 - Direktiivin vaatimukset piti viedä kansalliseen lakiin 11.10.2018
 - Koskee jäsenmaiden sisäisiä oikeuksia ja Euroopan talousalueen vaihtoja
- EU-asetus 2017/1563
 - Tuli voimaan 12.10.2018
 - Koskee EU:n ja sen ulkopuolisten maiden välistä saavutettavien kirjojen vaihtoa

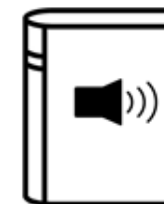
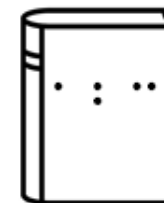
Mistä sopimuksessa on kyse? 1/4

Maiden, jotka ratifioivat Marrakeshin sopimuksen pitää tekijänoikeuslaissaan

- 1) antaa lupa tuottaa ja välittää saavutettavia kopioita kirjallisista teoksista lukemisesteisille henkilölle ilman että tekijöiltä tarvitsee kysyä lupaa
- 2) antaa lupa tuoda ja viedä saavutettavia kopioita yli maiden rajojen sellaisten valtioiden kesken, jotka ovat ratifioineet sopimuksen

Mistä sopimuksessa on kyse? 2/4

- Saavutettava kappale on
 - kappale, jota lukemisesteinen henkilö voi käyttää yhtä helposti ja vaivattomasti kuin henkilö, jolla ei ole lukemisestettä, voi käyttää tavallista teosta
 - esim. pistekirja, äänikirja, isotekstinen kirja, sopeutettu e-kirja (e-kirja, jota voi käyttää apuvälineillä)

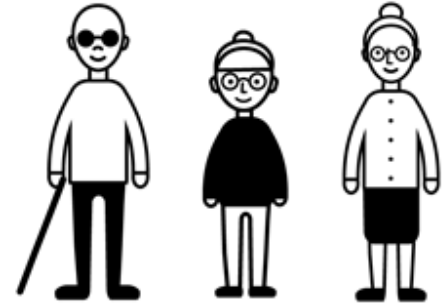

Mistä sopimuksessa on kyse? 3/4

- Kirjallinen teos
 - kirjat, aikakausjulkaisut, sanomalehdet, aikakauslehdet
 - tai muiden kirjoitusten, merkkijärjestelmien, myös nuottilehtien, muodossa
 - missä tahansa esitysvälineessä, myös äänimuodossa, kuten äänikirjoina, ja digitaalisessa muodossa
 - Myös kirjallisen teoksen kuvitus kuuluu mukaan
- SIIS: Ei ole väliä missä muodossa kirjallinen teos on julkaistu. Saavutettavan kopion saa tuottaa myös kaupallisesta äänikirjasta tai e-kirjasta!

Mistä sopimuksessa on kyse? 4/4

- Edunsaajat ovat lukemisesteiset henkilöt
 - sokea tai heikkonäköinen henkilö,
 - havaitsemis- tai lukemisesteistä henkilö tai
 - henkilö, joka ei fyysisen vamman vuoksi pysty pitelemään tai käsittelemään kirjaa tai ei pysty liikuttamaan silmiään

Tekijänoikeuslaki 17 §

- 17 § Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi
 - koskee mm. viittomakielisiä versioita
- 17 a § Saavutettavassa muodossa olevien teoskappaleiden valmistaminen ja hankinta
 - Mitä lukemisesteinen henkilö saa itse tai hänen puolestaan toimiva henkilö saa tehdä
- 17 b § Teosten saattaminen lukemisesteisten käytettäväksi saavutettavassa muodossa
 - Määritellään valtuutettu yhteisö ja niiden oikeudet
 - Määritellään tekijöiden oikeus korvaukseen
- 17 c § Valtuutetun yhteisön velvoitteet
- 17 d § Saavutettavassa muodossa olevien kappaleiden rajat ylittävä vaihto
 - Viitataan lukemisesteasetukseen

Valtuutettu yhteisö

- 1) voittoa tavoittelematon yhteisö, joka tarjoaa lukemisesteisille palveluja koulutuksen, opettajankoulutuksen, yksilöllisesti mukautetun lukemisen tai tiedonsaannin alalla; tai
 - 2) julkinen laitos tai voittoa tavoittelematon järjestö ja joka tarjoaa lukemisesteisille 1 kohdassa tarkoitettuja palveluja osana pääasiallista toimintaansa, institutionaalisia velvoitteitaan tai yleishyödyllisiä tehtäviään.
- => Käytännössä kaikki kirjastot!
- Saa tuottaa ja välittää saavutettavia kappaleita Suomessa ja maiden rajojen yli
 - Lukemisesteille henkilöille
 - Muille valtuutetuille yhteisöille

Valtuutetun yhteisön velvoitteet

- 1) saattaa saavutettavassa muodossa olevia kappaleita ainoastaan lukemisesteisten tai muiden valtuutettujen yhteisöjen saataville;
- 2) toimii tavalla, jolla ehkäistään saavutettavassa muodossa olevien kappaleiden luvaton valmistamista ja saataviin saattamista;
- 3) toimii huolellisesti käsitellessään teoksia tai muuta aineistoa ja niiden saavutettavassa muodossa olevia kappaleita sekä pitää kirjaa teosten ja muun aineiston käsittelystä;
- 4) pitää vapaasti saatavilla ajantasaiset tiedot siitä, miten se noudattaa tässä momentissa säädettyjä velvoitteita.

Huom! Valtuutetut yhteisöt voivat itse valita sen, käyttävätkö ne oikeuttaan tuottaa ja välittää saavutettavia kappaleita. **Pakkoa ei ole!**

Korvaus tekijöille

- Tekijällä on oikeus saada valtuutetulta yhteisöltä korvaus, jos ääntä tallentamalla Suomessa valmistettu teoksen kappale jää pysyvästi lukemisesteisen haltuun, esimerkiksi tietokoneelle tallennettuna tai fyysisessä muodossa.
- Mutta: Korvausta ei tarvitse maksaa yksittäisistä saavutettavassa muodossa olevista kappaleista, jotka valtuutettu yhteisö on tehnyt vain edunsaajan pyynnöstä eikä omasta aloitteestaan osana tehtäviään mahdollistaa lukemisesteiselle yksilöllisesti mukautetun lukeminen.

Käytännössä?

- Erilaisilla kirjastoilla on mahdollisuus palvella aiempaa paremmin henkilöitä, joilla on lukemiseste.
 - Tuottamalla itse saavutettavia kopioita tai
 - Välittämällä muilta valtuutetuilta yhteisöiltä saatuja kopioita

Lisätietoja

- IFLAn opas [Getting Started. Implementing the Marrakesh Treaty for person with print disabilities. A practical guide for librarians](#)
 - Suomenkielinen mukautus on tekeillä, kommentoitavaksi helmikuussa
- Helsingissä Oodissa ti 12.3.2019 seminaari **The Marrakesh Treaty in Action. Implementing the treaty and more ideas for accessible digital reading.**
 - Järjestäjinä Celia, IFLA Libraries Serving Persons with Print Disabilities -jaosta ja Suomen kirjastoseura

Kiitos!

Email: kirsi.ylanne@celia.fi

Twitter: [@kirsiylanne](https://twitter.com/kirsiylanne)

